

המכון ללימודי השואה

ע"ש חדווה אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה שאנן

ת.ד. 9288, חיפה – 31092

Bitaon.shoa@gmail.com

בס"ד, חשוון תשע"ח, אוקטובר 2018

ביטאון פורום שמירת

זיכרון השואה

ביטאון מספר 55

העורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

**קורותיה של קהילת אולקוש
שתועדה בצילומים רבים ע"י הגרמנים**

תוכן העניינים

עמודים

- פתח דבר 8-4
- מידע על אולקוש מאתר מורשת פולין 15-9
- יוחנן קאליקשטיין: בלילה ההוא 18-16
- משה דוד וייצמן: "דער בלוטיגער מיטווק" –
יום ד' העקוב מדם 22-19
- הינדה פסטרנק-וייבלט: לא אשכח את השנים ההן 29-23
- תיעוד מאורעות אולקוש בתמונות 58-29
- מקורות 59

מצבה זו הוצבה
בבית העלמין בחולון
ע"י שרידי העיר

אולקוש

מתחת למצבה נטמן
אפר הקדושים
שהובא מפולין

מצבה זו הוצבה
במרתף השואה
הר-ציון - ירושלים
ע"י שרידי העיר

אולקוש

פתח – דבר

כאשר עלעלתי בספר הזיכרון לקהילת אולקוש, מצאתי בספר תמונות רבות שתיעדו את מעשיהם האכזריים של הגרמנים כלפי היהודים באולקוש. מצאתי תמונות נוספות באתרים שונים וכך קיבלתי תיעוד המאשר את העדויות שבכתב וממחיש את התיאורים שבעדויות, כך קרם עור וגידים ביטאון זה. 28 עמודים של תצלומים נמצאים בביטאון.

* * * * *

אולקוש - בפולנית -- Olkusz , ביידיש: עלקיש,

נמצאת בדרום פולין, קרובה לקרקוב וקטוביץ.

בחודש מרץ 1940 היו באולקוש כ-3,000 יהודים. בשנת 1941 היו כ-2,700 יהודים. עם כיבוש אולקוש בידי הגרמנים, החלו רדיפות יהודים, גיוסם לעבודות כפייה, סימונם באות קלון, שוד והחרמת רכושם.

בערב ראש השנה תש"א - ספטמבר 1941 הועברו יהודי אולקוש לגטו לא מגודר בכפר השכן, "שיקורה". ותושבי הכפר שוכנו בבתי היהודים בעיר.

בתענית אסתר של אותה שנה, נתלו שני יהודים, משה מצנר וגלייטמן ב"אשמה" של סחר בקמח.

מיד לאחר חג הפסח באותה השנה הוכנסו יהודי העיירה לתוך בניין הגימנסיה - התיכון היהודי בעיירה ונסגרו שם ללא מים ומזון, למשך שלושה ימים. תושבים פולנים סייעו ליהודים והבריחו אליהם מזון ומים.

החל ב-13 ביוני 1942 ועד למחרת היום, גורשו יהודי אולקוש **לאושוויץ** בידי אנשי צבא גרמנים, סייענים אוקראינים ובסיועו של ראש היודנרט מסוסנוביץ' מאנק מרין, בפעילות "אאוסזידלונג", שפירושה עקירה. **רוב יהודי אולקוש נרצחו באושוויץ.** לאחר גירוש היהודים, בית הקברות באולקוש חולל, מצבות נעקרו ושימשו לסלילת דרכים.

השפלת אולקוץ'

השפלת אולקוש ידועה בשם שניתן לה:

"יום רביעי העקוב מדם", בידיש: "דער בלוטיקער מיטוואך",

היה זה אירוע השפלה נפשית והתעללות ביהודים שהתרחש

ב-כ"ה בתמוז ת"ש - 31 ביולי 1940.

בסיוון ת"ש המשטרה הגרמנית ערכה משפט ראוה לתושבי העיירה עקב רציחת איש משמרות-הגבול הגרמני, שהתגורר באולקוש. 30 פולנים הוצאו להורג, והיהודים הוזהרו שחלקם עוד ישולם.

כאמור, ביום כ"ה בתמוז ת"ש - 31 ביולי 1940) כונסו הגברים היהודים מגיל 17 ומעלה בכיכר השוק המרכזית בעיירה, **שם עברו התעללות קשה.** בין היתר, נצטוו היהודים להגיש את תעודותיהם ולהירשם, לשכב במשך היום כולו כשפניהם אל הקרקע, בעוד דורכים עליהם, מכים אותם ודורשים מהם להניף את הרגלים והידיים על גבם .

הרב הגרמן ואחרים הובאו אל הכיכר ישר מבית הכנסת, שם נמצאו באמצע התפילה, שם כבר שכבו אלפי הגברים היהודים. נעליו חולצו ממנו והתפילין שעל ראשו בוקעו בסכין. הרב הועמד יחף במשך זמן רב ליד השוכבים, ולאחר מכן הורץ סביב הכיכר .

לא ידוע על הרוגים בהשפלה זו. ההשפלה תועדה ע"י צילומים שנעשו ע"י חיילים גרמנים. הצילומים הגיעו אלינו, מכיוון שהגרמנים מסרו את התמונות לפיתוח בחנות צילום באולקוש. את התמונות פיתחה אישה פולנייה בשם דבסקה. היא שמרה עותקים מהצילומים אצלה ולאחר סיום המלחמה מסרה אותם ליהודים, ניצולי שואה שהגיעו לאולקוש כדי למצוא את בני משפחותיהם.

אחד היהודים מסר את התמונות **לעיתון שווייצרי ביידיש**. העיתון פרסם סיפור מוטעה על המאורעות, ונתן לקורות היום את הכינוי יום רביעי העקוב מדם, כולל **פרשנות מוטעית** לגבי השוכבים בכיכר, כאילו המדובר בגופות. זו גם הייתה הפרשנות המקובלת לתמונה, בספרות השואה.

סיפור התמונות נותר עלום. בסיפור שצורף לעיתון השווייצרי נכתב שמוסר התמונות, **משה דוד ויצמן**, השתתף באירועים, העיד על תוכן ואחר כך נהרג בשואה. בין היתר נכתב שבתמונה המפורסמת, **המדובר ברב העיירה שביקש באומץ לומר קדיש אחרון על חבריו שנהרגו, השוכבים לרגליו**. הגרמנים המשושעים הסכימו לכך, בטרם נורה אף הוא ונרצח מכדור אקדח בראשו.

כחמישים שנה לאחר האירוע, כתבת שווייצרית הגיעה ל"יד ושם", שפרסם את המידע המוטעה המחבר את פרשנות הטבח לתמונה. כעבור זמן התברר כי מוסר התמונות עודנו חי, וזה זיהה את האנשים בתמונות והעמיד את הדברים על דיוקם.

תיקון הפרשנות לתמונת הרב הגרמן

גיליון חב"ד השבועי שיחת השבוע לפרשת ויגש תשנ"ט - סוף 1998, פרסם במדור חיים יהודיים, כולל תיאור האירוע כפי שנרשם בעיתון השווייצרי. שבוע אחר כך, **משה דוד ויצמן**, שהיה בן 87 וצלול בדעתו, התקשר למערכת העיתון והבהיר את הדברים. תמונתו ודבריו פורסמו בגיליון לפרשת ויחי (ב-1 בינואר 1999).

ראשית, הוא עצמו חי, היה אחד השוכבים עם פניו לאדמה שבאותה תמונה, ויכול לספר את הסיפור.

משה דוד ויצמן נתן הסבר לתמונה המפורסמת: **בתמונה מצולם הרב משה הגרמן ולא הרב של אולקוש. הרב הגרמן** היה בנו של אחד מרבני העיירה. בסיטואציה זו הוא נדרש ע"י הגרמנים לעמוד יחף סמוך לאנשים השוכבים ולרוץ סביב הכיכר. הוא סיפר על ההתעללות ועל השוכבים, ואף ידע לספר שהרב משה הגרמן לא נהרג באירוע זה.

אחות הרב אשר שרדה את השואה, על פיה **הרב משה הגרמן, המצולם בתמונה, נרצח שנתיים מאוחר יותר בה'תש"ב במיידנק**. בדף העדות נמסר שהוא היה מלמד (כלומר

מורה) בתלמוד תורה (בית ספר יסודי חרדי) ומשגיח כשרות. אשתו פרומה וילדיהם נשלחו למחנה ההשמדה בלז'ץ ב-ה'תש"ב, עם חיסול הגיטו בעיירה. על ההתעללות עצמה נרשם בהרחבה בספר הקהילה לזכר נספי השואה, אשר נכתב על ידי ניצולים.

משה דוד וייצמן פרסם את עדותו בספר הזיכרון לקהילת אולקוש שהודפס בשנת תשל"ב- 1972. עדותו מובאת בביטאון זה.

תמונת הרב הגרמן

<https://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=he&itemId=698476&ind=5>

מידע על אולקוש
מאתר מרכז מורשת פולין
<https://moreshet.pl/he/node/85>

"קצת היסטוריה"
היהודים באולקוש בין שתי מלחמות העולם

תקופה זו נפתחה בסימן של גידול במספר היהודים מחד גיסא ויחידה כלכלית מאידך גיסא, שנמשכה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. מיד אחרי המלחמה הושיט הג'וינט סיוע ליהודי אולקוש בדברי מזון והלבשה, ובתמיכתו גם הוקמה בעיר מרפאה. הג'וינט תמך בחברת "ביקור חולים" ושילם את שכרו של הרופא, שטיפל בעניי הקהילה חנים אין כסף. בשנת 1921 יזם הג'וינט גם הקמת ועד למען יתומי מלחמה. בין יתר פעולותיו פתח הוועד קורסים ליתומים על-פי תכנית הלימודים של בתי-הספר העממיים שלמדו בהם גם מקצועות מלאכה.

בשנות ה-20 הראשונות ניכרו סימני שיקום בפעילות הכלכלית של יהודי אולקוש. בעיר הוקמו 34 מפעלים קטנים ובתי-מלאכה שסיפקו תעסוקה ל-219 יהודים - הבעלים ובני משפחותיהם ולעתים גם עובדים שכירים. רוב בעלי המלאכה בעיר היו חייטים, פחחים או אופים ומיעוטם עסקו בבניין ובמתכת; בידי היהודים היו גם כמה בתי-מלאכה - למוצרי חרסינה וכלי מטבח (מפעלי "ווסטן"), לסבון, ולייצור משקאות חריפים. ואולם מקורות הפרנסה העיקריים של יהודי אולקוש היו מסחר קמעוני במזון ובדברי הלבשה. בשנות ה-20 שלטו היהודים ברוב רובו של המסחר בעיר, חרף התחרות הקשה עם הסוחרים הפולנים שקיבלו אשראי מועדף ונהנו מתמיכת השלטונות.

ב-1924 התקבלה החלטה לכונן איגוד של סוחרים יהודים. האיגוד הוקם שנתיים מאוחר יותר. נוסד גם ועד עזרה למען סוחרים זעירים ובעלי מלאכה יהודים, ובשנות ה-30 הוקמו

מוסדות אשראי לסוחרים ולבעלי מלאכה יהודים שעסקיהם נפגעו מן המשבר הכלכלי הקשה שפקד אז את כל פולין.

ב-1925 נוסד בנק יהודי קואופרטיבי ("בנק לודובי"). ב-1926 נוסד בנק לסוחרים ("בנק קופייצקי"), ובמאי 1931 הוקמה אגודה שיתופית לאשראי של סוחרים ובעלי מלאכה. מלבר אלה הייתה בעיר "קופת גמילות חסדים" שנתנה למזקקים הלוואות קטנות ללא ריבית.

על מצוקתם הקשה של יהודי אולקוש יעידו הנתונים על סיוע למזקקים לקראת חג הפסח: בשנת 1933 קיבלו 300 משפחות בקירוב (חמישית מכלל המשפחות היהודיות) מצות ושאר צרכי החג. מספר הנתמכים מקופת הציבור הגיע לשיאו בשנת 1939.

בשנות ה-30 המאוחרות החמיר מצבם הכלכלי של יהודי אולקוש, לנוכח החרם שהכריזו האנטישמים על המסחר היהודי. ובים מן הסוחרים היהודים פשטו את הרגל בזה אחר זה. גם האיסור שהוטל בתקופה זו על השחיטה הכשרה הוסיף על המצוקה. בשנת 1937 נסגרו רוב האטלילים היהודיים בהוראת השלטונות, והקצבים היהודים איבדו את מקור פרנסתם.

בשנת 1933 פרצו בעיר מהומות אנטי-יהודיות של פועלי בתי-החרושת, אך המשטרה הצליחה להשתלט עליהן. משנת 1935 ואילך הייתה הפצת כרוזים אנטישמיים בשוק המקומי לנוהג מקובל.

ואולם חרף המשבר הכלכלי והאנטישמיות הגוברת עמדו שנות ה-20 וה-30 בסימן של פעילות ציונית ערה. המפלגות הציוניות העיקריות בעיר היו "הציונים הכלליים", ה"התאחדות", "המזרחי" והרוויזיוניסטים.

ב-1926 נוסד בעיר קן של תנועת הנוער הציונית "עקיבא", שהיה לה אחר-כך גם קיבוץ הכשרה. בשנת 1934 הוכשרו בו 33 צעירים. קן "השומר הצעיר" באולקוש, שנוסד ב-1920, חדל לפעול בשנת 1930. סניף "החלוץ" בעיר שיגר ב-1926 קבוצה ראשונה של בני נוער לארץ-ישראל.

בשנות ה-30 היה בעיר גם קן של תנועת "גורדוניה", וב-1929 נוסד מועדון ספורט של "מכבי".

משנת 1922 היה באולקוש גם סניף של "אגודת ישראל". במשך זמן רב לא הייתה לקהילה היהודית באולקוש הנהגה נבחרת בגלל הסכסוכים בין הפלגים השונים בציבור היהודי, העסקנים המקומיים התנגדו לראש הקהילה שנבחר באותה שנה, והגיעו דברים לידי כך שהרשויות נאלצו להתערב וביטלו את תוצאות הבחירות, וחברי הוועד הקודם נשארו בתפקידיהם. בבחירות 1924 לוועד הקהילה נבחרו שני נציגים של בעלי המלאכה. שאר הרשימות - חסידים בלתי מפלגתיים, "המזרחי" ו"אגודת ישראל" - זכו כולן בנציג אחד.

בשנת 1931 החליטו "המזרחי", ורשימת בעלי המלאכה להתאחד ברשימה משותפת, רשימת "האיחוד העממי", וזכו ב-5 מנדטים. שלושת המנדטים הנותרים התחלקו בין "אגודת ישראל" (שני מנדטים) ורשימת "הציונים הכלליים" (מנדט אחד).

בבחירות למועצת העיר בשנת 1926 זכו היהודים ב-8 נציגים מתוך 24 חברי המועצה, ואחד מהם נבחר לסגן ראש העיר.

בשנת 1929 נפתח באולקוש בית-ספר עברי של רשת "תרבות". בשנות ה-30 הראשונות למדו בו כ-50 מילדי הקהילה. התלמוד-תורה הישן התקיים גם הוא תחת פיקוחה של "אגודת ישראל".

אולקוש בימי מלחמת העולם השנייה

אולקוש שכנה במרחק 40 ק"מ בלבד מגבולה של גרמניה ולכן נכבשה כבר בימים הראשונים של ספטמבר 1939. רק יהודים מעטים, בעיקר הצעירים, נמלטו מזרחה לתחום שלטונה של ברית-המועצות. מיד עם כיבוש העיר החלו בה רדיפות קשות ומעשי התעללות ביהודים - תקיפות ברחוב, גזיזת זקנים ופאות, מעשי ביזה בדירות מגורים ובתי-עסק וגיוס לעבודות כפייה מפרכות ומשפילות.

שניים מיהודי אולקוש נורו למוות. מיד אחר-כך פורסמו גזרות ראשונות - איסור להימצא ברחובות הראשיים; חובה לענוד סרט זרוע לבן שעליו מגן-דוד כחול (שהוחלף מאוחר יותר

בטלאי צהוב שצורתו מגן-דוד על החזה ועל הגב) ; חנויות ועסקים של יהודים הוחרמו ונמסרו לניהולם של מיופי-כוח גרמנים ; יהודים שגרו במרכז העיר פונו מדירותיהם ועל כלל יהודי העיר הוטלה קונטריבוציה גבוהה בכסף מזומן ובזהב. בסוף 1939 נכללה אולקוש בשליזה עילית המזרחית, חבל ארץ שסופח לרייך השלישי.

בקיץ 1940 נרצח בעיר שוטר גרמני, כנראה בידי אנשי המחתרת הפולנית. **בעקבות האירוע הזה נכנסו לאולקוש ב-31 ביולי פלוגות-עונשין גרמניות.** הגברים היהודים והפולנים רוכזו בכמה מגרשים בעיר והושכבו על האדמה כשפניהם שקועות בבוץ, והגרמנים דרכו עליהם במגפיהם המסומרים, הצליפו בהם ואף ירו למוות בשניים מהם. לאחר יום של עינויים שוחררו הגברים לבתיהם מוכים ופצועים. יש אומרים שהגרמנים ניצלו את ההזדמנות ורצחו ביום ההוא, **שזכה לכינוי "יום ד' העקוב מדם"**, עוד כמה מאנשי האינטליגנציה הפולנית בעיר.

בסתיו 1939 הוקם באולקוש יודנראט, וב-1940, עם כינונו של יודנראט מרכזי ליהודי שליזה עילית המרכזית בסוסנוביץ' - ה"צנטראלה", נעשה היודנראט של אולקוש כפוף לו, וכנראה שאנשיו גם הוחלפו.

בתחילת 1940 נתמנה יהודי מקומי, סובול שמו, לנציג ה"צנטראלה" באולקוש, ואפשר שמאוחר יותר נתמנה ליושב-ראש היודנראט של אולקוש. ערב הכיבוש ישבו באולקוש כ-2,500 יהודים, ואחר-כך נוספו עליהם עוד כמה מאות פליטים ממקומות אחרים.

במרס 1940 היו באולקוש 2,983 יהודים. יותר משליש מהם נזקקו לתמיכה כלשהי ממחלקת הסעד של היודנראט וכשליש מתקציבו של היודנראט יועד למטרה זו. 243 משפחות, ביניהן 64 משפחות של פליטים, קיבלו תמיכה כספית; 43 יהודים שותפו בחלוקת חבילות מזון; 50 ילדים ביקרו בגן ילדים ; 108 תינוקות קיבלו יום-יום חלב ומזון אחר; ובמטבח הציבורי של היודנראט, שהוקם עוד בנובמבר 1939, חולקו מדי יום ביומו 639 ארוחות.

ביוני 1941 הוקם בבניין הגימנסיה לשעבר בית-חולים יהודי בן 40 מיטות, שעבדו בו רופא ו-7 אחיות, רובן בוגרות קורסים לאחיות שהתקיימו בשנת 1940 בסוסנוביץ'. רוב המאושפזים היו עובדים שחזרו ממחנות עבודה בשליזה, בסביבת אופולה.

בתקופת הכיבוש לא היו מגפות בקרב יהודי המקום. בחודשים ינואר-מאי 1941 קיים היודנראט קורסים מקצועיים של שלושה-ארבעה חודשים. יותר מ-50 צעירים למדו בהם אלקטרוניקה, חייטות נשים ותפירת לבני נשים, ייצור מחוכים, כובענות וכיוצא באלה. כזכור גויסו יהודי אולקוש עוד בראשית תקופת הכיבוש לעבודת כפייה באולקוש ובסביבתה. בתחילה נחטפו האנשים באורח שרירותי ברחובות, אבל מאוחר יותר הוטלה על היודנראט החובה לגייס עובדי כפייה.

מסתיו 1940 החלו הגרמנים לשלוח יהודים גם למחנות עבודה מרוחקים, בעיקר בשליזיה. קבוצה ראשונה של צעירים יהודים מאולקוש יצאה למחנות כנראה בסוכות תש"א (אוקטובר 1940) על-פי רשימות שהכין היודנראט. רופא יהודי בדק את המועמדים וקבע את כשירותם לעבודה. אף-על-פי שהצעירים נשלחו למחנות עבורה לתקופה מוגבלת של שלושה חודשים, לא חזר איש מהם לאולקוש.

בתחילת נובמבר ערך היודנראט בהוראת ה"צנטראלה" רישום של כל הגברים בני 18-45, ומאו שולחו למחנות העבודה מדי חודשים אחדים קבוצות נוספות בנות עשרות יהודים. תחילה נכללו בטרנספורטים הללו רק גברים, אבל מסוף 1941 גויסו גם נשים. הגיוסים התנהלו על-פי רשימות היודנראט, אבל מלבד המגויסים האלה נחטפו מפעם לפעם גם יהודים ברחובות או מן הבתים. תושבי אולקוש שולחו למחנות אנאברג (גורה שווייטני), נויקירך (נובי-קושצ'יול), בראנדה (פרונדי), הנסדורף (הנושוב), קלטנדורף (קיילצ'ינה), מרקשטט (לסקוביצה אולובסקיה), גרוסמלוויץ, גרוסרוזן, בלכהמר, בוכנוואלד ומקומות אחרים.

בעיר אולקוש הועסקו עוד כ-200 יהודים ב"שופ רוזנר", סניף של בית-המלאכה הגדול שהקים רוזנר בבנדז'ין. כמה עשרות יהודים התפרנסו מעבודתם בבית-חרושת למזוודות, ובעלי מלאכה אחדים עוד המשיכו לעבוד ומן מה במקצועם או בעבודות מודמנות. רבים התקיימו ממכירת פרטי רכוש לפולנים תמורת מזון.

בספטמבר 1941 הועברו יהודי אולקוש לגטו בפרבר סיקורקה, שצורפו אליו עוד כמה בתים סמוכים. על הקמת הגטו נודע ליהודים רק כמה ימים קודם לכן, והיודנראט דאג להכין דירות

מגורים בשטח הגטו המיועד. הגרמנים הרשו ליהודים לקחת עמם לגטו את כל רכושם, והיודנראט מכר לצורך זה עגלות רתומות לסוסים.

ההעברה לגטו נמשכה בערך 10 ימים ופיקחו עליה גרמנים מבנדז'ין ומסוסנוביץ' ושוטרים יהודים של ה"צנטראלה". בו בזמן העבירו הגרמנים את תושבי הפרבר הפולנים לדירות בעיר שפוננו מדייריהן היהודים. הגטו באולקוש לא היה מגודר, אך נאסר על יושביו לצאת ממנו ללא ליווי של שוטר יהודי. הצפיפות בגטו הייתה גדולה. רוב הדירות היו קטנות מאוד, על-פי רוב רק חדר ומטבח, ו-7-8 נפשות נאלצו להצטופף בחדר אחד. מנות המזון היו זעומות וקניית מזון מפולנים נאסרה. היודנראט פתח בגטו כמה חנויות של ירקות ודאג לסיוע לנזקקים, ובכל זאת סבלו משפחות רבות חרפת רעב.

ב-2 במרס 1942 הוצאו להורג בחוצות הגטו, שלושה יהודים באשמה שהבריחו מזון, ומאז פסקו ההברחות.

אור ליום 10 ביוני 1942 נערכה באולקוש אקציה. שוטרים יהודים הוציאו מן הבתים את הזקנים והחולים וריכזו אותם במטבח הציבורי בגטו ששכן בבניין הגימנסיה לשעבר. בתחילה הודיעו הגרמנים שבכוונתם לגרש כעשירית מיהודי העיר, והיודנראט הכין רשימות שנכללו בהן רק החלשים ביותר.

ב-11 ביוני עם זריחה כיתרו גרמנים את הגטו, הוציאו את כל יושביו מבתיים והריצו אותם לכיכר שליד הגימנסיה. למחרת נערכה שם סלקציה, שהשתתף בה משה מרין, ראש ה"צנטראלה" בסוסנוביץ'. כמה מאות "כשירים לעבודה" הופרדו משאר הנאספים ושולחו למחנות עבודה. קבוצה אחרת, של חולים וחלשים, הועברה בידי שוטרים לבניין ששימש בעבר בית-ספר פולני (לפי עדות אחרת - לבניין קופת-החולים שהיה בשלבי בנייה). הנותרים הוחזקו בבניין הגימנסיה המקומית.

ב-13 ביוני 1942 יצא טרנספורט ראשון של יהודים מאולקוש ומיישובים אחרים בסביבה למחנה ההשמדה אושוויץ.

כעבור יומיים, ב-15 ביוני, **שולחו לאושוויץ גם היהודים האחרים** שרוכזו בבניין הגימנסיה, למעט קבוצה של 200-300 מיוחסים שהועברו למחנה מעבר בסוסנוביץ'. בין אלה היו חברי היודנראט והמשטרה היהודית עם בני משפחותיהם וגם עובדי בית-החולים היהודי וה"שופ" של רזנר. האחרונים הועסקו אחר-כך במפעלי רזנר בבנדז'ין. קבוצה בת 15 יהודים הוחזרה

לאולקוש לעבודות ניקוי השטח, אבל כעבור כמה ימים הועברו גם הם לסוסנוביץ בפקודת ראש העיר הגרמני.

עד 1943 עדיין עבדו 10 יהודים בבית-החרושת למזוודות בא' והתגוררו במחנה קטן בשטח המפעל. אחר-כך נשלחו גם הם למחנות עבודה.

אולקוש אחרי המלחמה

מתוך יותר מ- 2,500 יהודים שגרו באולקוש לפני המלחמה שרדו עם סיומה רק כ-150 נפש. בשנים 1945-1946 חזרו כמה ניצולים לאולקוש, ומצאו את בתי משפחותיהם תפוסים בידי פולנים. הניצולים התארגנו, שכרו דירת מגורים והקימו ועד. ואולם לאחר שצעירה יהודייה שחזרה לבית הוריה בחיפוש אחר שרירי העבר נרצחה בידי פולנים, מיהרו כל היהודים לעזוב את אולקוש.

בסוף שנות ה-80 עוד נותרו בבית-העלמין היהודי העתיק ברחוב קלינינה, שריד מן המאה ה-17, 20 מצבות, ועוד כ-300 מצבות נשתמרו בבית-הקברות היהודי החדש ברחוב אל-ביאנה. כיום אין באולקוש יהודים.

יוחנן קאליקשטיין

בלילה ההוא

היה זה יום שלישי בערב, הירח הסתתר מאחורי עננים כהים כאילו היה חושש מצעדיהם הרצחניים של הגרמנים המשוטטים כחיות-טרף בחוצות העיירה ומאיצים בתושביה להתרכז במקום אחד. אין זאת כי הוא אינו רוצה להיות עד למעשים האיומים ולהתעללות האנושית, העומדת להתרחש.

מהעיירות הסמוכות מגיעות משאיות אימתניות ומהן יורדים יותר ויותר גרמנים חמושים ומתקבל הרושם כי הם נערכים לאיזו מתקפה נגד אויב. ומי הוא האויב? – החלשים, הנרדפים היותר, היהודים.

עד מהרה נשמעות פקודות צווחניות, נבחניות. החיילים מסתדרים שורות-שורות, שישה בכל שורה. על ראשיהם קובעי-פלדה והנשק דרוך בידיהם. הם פושטים בכל הרחובות והחצרות, מתדפקים על הדלתות ומאיצים תוך מכות וצווחות ביושביהם לצאת. "אאופמאכן" (לפתוח) – צעקה זו מהדהדת בכל עבר. "אנציען, אבער שנעל" (להתלבש אבל מהר) – הם מזרזים את קורבנותיהם.

כשהגיעו אלי, ניסיתי להסביר להם כי אני עובד בשביל המשטרה ומראה להם תעודה על כך אולם אין שומע לי, האחד משך בעורפי והשני דחף אותי קדימה כשהאקדח השלוף בידו, כך העמידו אותי כשפני אל הגדר שמחוץ לבית, מקום שם צורפתי לשכנם אחרים שכבר עמדו שם. מאחוריהם ניצבו דרוכים לקרב, חיילים גרמניים כשמכונות-ירייה בידיהם. הם שקשקו בכלי-המוות בידיהם כאילו הם ממתנים לפקודה להפעיל אותם עלינו.

אומרים "וידוי"

ואנו מחכים לגאולה כי תבוא, כלומר לפקודת "אש" שתגאל אותנו מסבלותינו, סביבנו נשמעו היללות של נשותינו ושל בני המשפחה: לאן אתם לוקחים אותם? אולם אין תשובה. החיילים בעלי לבבות האבן אינם משיבים. אחד מהם דוחף אותי ומצמיד אותי יותר אל הקיר, במוחי מנקרת השאלה: מדוע? מה חטאתי? אך אין זמן למחשבות. **יש לומר וידוי כי אלה רגעי האחרונים.** והנני ממלמל: אשמנו, בגדנו, גזלנו... ממרחקים נשמעים גידופים

וקללות, **דברי נאצה:** יודן, שווינן! (יהודים, חזירים), והנה מצרפים אלינו את אחרון השכנים שלנו, את יעקב מאצנער, שלא הזדרז לפתוח כשהתדפקו הרוצחים על דלת ביתו. מוכה הוא האיש, מבוהל, זב דם.

והנה משרוכזו כולם עד אחד ולא נשאר בחצר אף גבר אחד, נשמעה הפקודה האומרת כי כולם חייבים לפנות ימינה, הידיים על הכתפיים, שניים-שניים בשורה ולצעוד! מובילים אותנו בכוון היער. משהגענו לרכבת, הבחנו כי בתוך התהום שוכבים המוני אנשים ללא תנועה. עתה כבר לא היה כל ספק בלבנו כי עומדים לחסל אותנו וכי זוהי דרכנו האחרונה. אולם בכל זאת נדלק אי-שם איזה זיק קלוש של תקווה, הניזון מהעובדה כי כה מרובים הם האנשים שכונסו במקום, מעין צרת רבים חצי נחמה.

משהגענו למקום עצמו, אנו מבחינים מה מתרחש פה, אנשים שוכבים זה ליד זה, כשפניהם בקרקע וידיהם שלובות מתחתיהם, ללא תנועה. סביבם רוחשים אנשי גסטאפו המשגיחים בשבע עיניים לבל יעז אף אחד מהם לשכב בתנוחה אחרת לבל יימער אפו בקרקע. אנו, **החדשים שהתקרבונו לגיא ההשפלה הזה** נדרשים תיכף ומיד לשכב כמו כל האחרים, האף בקרקע, הידיים מאחור וכו'.

כופר-נפש לפי שעה

כך שכבנו באותו יום מר ונמהר משעה חמש לפנות בוקר עד שעה אחת-שתיים אחר הצהריים... עד שהגיעה סוף-סוף ועדה, ובראשה מאיור שפקדה על כולם לקום. נצטוונו למסור את כל הזהב שהיה בידינו, ועלינו, וכדי להציל את הנפש החלו האנשים המושפלים, צללי אדם, להתפרק מטבעות, שעונים וכו' ולמוסרם בידי הגסטאפו – כופר הנפש הידוע שהיה עומד ליהודים בתקופות שונות.

תוך כדי מסירת הדברים הושמעו באוזנינו דברי מוסר כי כל זה בא לנו משום שבחודש שעבר נהרג שוטר גרמני וכי עד עתה לא נתגלה הרוצח. עשרה פולנים נורו בגלל כך. במקרה שיישנה דבר כזה – נשמע איום מפורש – יירו בנו כולנו.

ולפתע מסיים המפקד את דברי האיום שלו, הוא מוציא מכיסו את שעונו וצווח: תוך עשרים שניות אינני רוצה לראות אף אחד מכם! קדימה הביתה! הבהלה והמרוצה שאחזו בנו אין לתארן במילים, שכן חששו האנשים שמא יירו בהם בדרכם הביתה. רצו, אם כן מבוהלים, כשהם דורסים איש את רעהו בדרך המנוסה. היו כמה שמתו בגלל הבהלה ולא מעטים שנשארו בעלי מום לכל ימי חייהם אם בכלל הצליחו להינצל.

* * * * *

מקור: אולקוש {עלקיש}, ספר זיכרון לקהילה שהוכחדה בשואה, עורך: צבי ישיב, הוצאת יוצאי אולקוש, תשל"ב-1972, עמ' 117 ואילך.

משה דוד וייצמן (בן יחיאל ואסתר)
"דער בלוטיגער מיטוואך"
יום ד' העקוב מדם

יום כ"ה בתמוז ת"ש - 31 ביולי 1940 זכור בתולדותיה הטרגיות של אולקוש כ"בלוטיגער מיטוואך" – יום ד' העקוב מדם. אנסה בשורות הבאות לתאר את חוויית האימים של יום מר ונמהר זה שלא יישכח לעולם אם כי כל תיאור מחוויר לעומת מאורעות-האימים של אותו יום שהיה ראשית הקץ שהקיץ על עיירתנו אולקוש.

האצא חי?

קילוחי דם נגרו אז מגופי והרוו את מקום משכבי, זרם הדם השוטף מאן להיפסק. טיפות הדם שנטפו מאפי ללא הרף יצרו תמונה אכזרית של ברז דולף, ברז דם. המחשבות על שלום משפחתי הפסיקו להטרידני, מאז הבוקר הרהרתי: האם שלום להם? או שמא חס וחלילה נפגעו? אך עתה היו מעייני מרוכזים רק בנקודה אחת: הרהרתי, האם אצא חי מיום-אימים זה או שמא כאן, בכיכר העיר, יהיה מקום קבורתי.

שמעתי פסיעות חייל גרמני, הידקתי את שיניי לבל תתמלט מפי זעקת כאב כאשר נעליו המסומרות של החייל ידרכו על גופי הצנום כשאני שכוב על בטני, וידיי שלובות לי על גבי. הרמתי את עיניי והסתכלתי בתכלת השמים. חשבתי, כי זוהי ודאי הפעם האחרונה שזוכה אני לראות את עולמו של הקב"ה, עולם מוזר ברא הוא, עולם שהטוב והאכזרי, היפה והמכוער משמשים בו בערבוביה. עצמתי את עיני ו...

"תוך דקה כולם בביתם!"

כך זעק המפקד הגרמני. הבעת פניו העידה על שנאה מוחלטת לאותם יהודיים מוכים אשר מחמת הכאב וייסורי המלקות שהיו מנת חלקם זה יום תמים לא היטיבו להכיר בין ימינם לשמאלם.

נשארתי רתוק למקומי, כמסרב להאמין שמותר לי להזיז איבר, שמותר לי להלך כאדם חופשי. לקום ולהלך כאדם חופשי? מאין לי הכוח למאמץ זה? גופי הנפוח ושותת הדם כבד היה, ורגליי אשר את מספר מלקות-השוט שספגו מי יספור, סרבו להוליכני. תוך דקה כולם בביתם! – נשמעה הריאה שנית. לא חשבתי על ביתי הרחוק, אשר אף ביום אביב רגיל מרחקו מהכיכר מהלך 10 דקות. 10 דקות ביום רגיל אולם היום התארכה הדרך כפליים.

לפתע חשתי בנגיעה קלה בעורפי.

" בוא היכנס אל בית ותנוח עד יעבור זעם! ביתי הרי קרוב, כמהלך 2 פסיעות..."

יהודים, רחמנים בני רחמנים ואף בעת צרה לא ישכחו את חבריהם, לא יזנחו את הכושל והדרך.

ניגבנו את פנינו מן הדם, ופנינו ללכת לדרכנו. כשישבנו על הכיסאות ולגמנו מן התה המהביל, נוח היה לנו לשכוח הכול, לשכוח ולא לזכור, אלא שלב לא היה יכול לראות בהשפלתו מבלי למחות. ואם לפני אותם גרמנים אכזרים לא מלאנו ליבנו לעשות כן מפחד הכדור אשר וודאי ישים קץ לחיינו, הרי בינינו לבין עצמנו יכולים ומורשים אנו לזעוק.

כך ישבנו ובין אנחה לאנחה נמלטו מפינו קורות אותו היום האכזר, יום ה-31 ביולי 1940 – כ"ה בתמוז ת"ש, היום הזכור כ"בלוטיגער מיטוואך" (יום ד' – יום הדמים), המדובר ב"אקציה" שנערכה על כיכר העיירה באולקוש.

עוד לפני עליית השחר נשמעו דפיקות בכל בתי היהודים באולקוש. היו אלה פלוגות עונשין שנצטוו להוציא לכיכרות העיר את כל הגברים והילדים מגיל 13 ומעלה. קל היה לשער מה מרה הפקודה הזו.

הגרמנים בוזים

חיי יהודים הפכו באותם ימים למשהו חסר-ערך, אשר כל אחד יכול לעשות בו ככל העולה על רוחו. היהודים אשר על גופם למדו מציאות מרה זו, התחבאו במקומות סתר שהוכנו

מבעוד יום. אלא שחיפושי הגרמנים היו יעילים יותר ומרבית היהודים הוכרחו לצאת ממחבואם לאחר שגילו אותם הגרמנים. חיפושים אלה לא עבר ללא פגיעות בנפש וברכוש. שלל רב נפל לידיהם של הרוצחים. הביזה הייתה רבה. כיסיהם מלאו מכול אשר חמדה עינם. כאשר העזה אם יהודייה לבקש על נפש יקירה – הכוה הגרמנים מכות נמרצות. אסור היה לפצות פה ואסור היה לערער על מעשי הפורעים, ומי שהרהיב עוז בנפשו למחות, השתיקוהו עד מהרה מלקות הגרמנים. האבל שנפל על העיירה היה כבד מנשוא. נקל לשער את הזעזוע שגרמו החיפושים, אולם הכאב היה גדול יותר, **כשהחלו להוליך את מאות אלפי הגברים בשורות שורות אל כיכרות העיר.**

נקמה על השוטר שנרצח

כל אחד מתושבי אולקוש ידע על מה ולמה נקבע יום זה. **הייתה זו נקמה על רצח שוטר גרמני שהתגורר בביתו של פולני.** ברור היה לכולם **כי לא היהודים הם רוצחי השוטר.** הדעה נותנת שאף הגרמנים הבינו כי המתנגש היה טרוריסט פולני אלא ששנאתם של הגרמנים העבירה אותם על דעתם. כעיוורים וכרודפי בולמוס ברצח, השתמשו בכול הזדמנות שניתנה להם כדי לנקום ביהודים. ואומנם הם נקמו, ואת נקמתם הארורה לא יוכל לב אנוש לשכוח. האם יכול אדם להתעלם ממראה אלפי ידידיו השוכבים ללא ניע על בטנם וידיהם על הגב? הכאב שנגרם עקב צעידתם של חיילים גרמניים בנעליים מסומרות על גופות היהודים כאילו היה כביש סלול, לא יוכל לעולם להעלם. לא הייתה זו השפלה יחידה, הם הצליפו בשוטים ארוכים על האנשים כאילו היו סוסים רתומים לכרכרה. אולם מה היא השפלה רוחנית?

התעללות בקודשי ישראל

כאשר נכנסו הגרמנים לביתו של משה'ה הגרמן, בנו של מורה ההוראה, מצאוהו עטור טלית ותפילין. תפילת שחרית התפלל. נטלוהו הגרמנים והוציאוהו עם טליתו ותפילין והעמידוהו מול שורות חבריו השוכבים. הורידו מעל ראשו את התפילין, שברו את בית-התפילין והפרידו את ארבעת הפרשיות. אין עט אשר יוכל לתאר את הזעזוע שמעשה מחפיר זה גרם לכול היהודים, בכלל ולמשה'לה הגרמן בפרט.

הצחוק הפראי, השמחה לאיד יהודי העומד מושפל, הוא ואולקיו עמו, כאבו לכול היהודים אולי יותר מאשר הרמיסה הגופנית, אולם בכל לא היה די. לאחר זמן הצעידו אותם בשלישיות לבדיקת תעודות הזהות ותוך כדי הליכה היכום בשוטים ארוכים. כל אחד התפתל מכאבים, אך להיאנח אסור היה. לא נותר אלא לחרוק שיניים ולבכות בכי חרישי בלב. לעת ערב לאחר שעות רבות של עינוי שוחררו כולם.

הכול קמו על רגליהם

זעזוע עבר בנו היהודים שעה שהסתכלו האחד בפני רעהו, הפנים, מלאי דם קרוש, כפני מתים היו, ורק ניצוץ העיניים העיד כי חי האדם, ורצונו לחיות – עז. המבוכה הייתה רבה כשהוברר לכל אחד כי כפני חברו – פניו. אך נחמה קלה התנחמו כשהביטו אחורה, וראו כי כולם קמו על רגליהם. כיכר העיר התרוקנה, כולם שבו לביתם, ולא היה אחד אשר נשאר שרוע על מקומו... ואז, שררה "שמחה" בעיר, כולם חזרו לביתם, אם כי לא בריאים ושלמים. שמחה זו הייתה בוודאי גדולה יותר לו היינו יכולים לומר: "מה שטוב שאנו שוב יחד" – לאחר המלחמה. משפחות משפחות הוכחדו, **ובתוכם משפחתי – משפחת ויצמן** הענפה, תושבי אולקוש מדורי-דורות, תושבים מבוססים שהתברכו ברבם שהיה ראש הקהילה בשנים 1870-1880. הוכחדו ואין זכר להם, לא ציון על מצבה ולא קבר. העיר אולקוש העתיקה אף מקראקוב השכנה – איננה. ננצור את זכרם הקדוש לעד!

* * * * *

מקור: אולקוש {עלקיש}, ספר זיכרון לקהילה שהוכחדה בשואה, עורך: צבי ישיב, הוצאת יוצאי אולקוש, תשל"ב-1972, עמ' 125 ואילך.

הינדה פסטרנק-וייבלט

לא אשכח את השנים ההון

כשפרצה מלחמת העולם השנייה הייתי אני הינדה בת נחמיה ורייזל, **בת 15 שנה**. משפחתנו מנתה אז שמונה נפשות (שישה ילדים). כיום נותרו ממנה רק שתי נפשות – אני ואחותי המתגוררת בקנדה.

עם כניסת הגרמנים לאולקוש התחיל סבל בל-יתואר, הם הכריחו כל יהודי לשאת טלאי, בתחילה לבן ואחר-כך צהוב עם סמל מגן-דוד. ההתעללות של הגרמנים ביהודים לבשה צורות שונות ומשונות, ואחת מהן – הגרועה ביותר והמדכאת ביותר – הייתה תלישת זקנים באכזריות, **כשהעושים במלאכה זו צוהלים מצחוק ומהנאה סדיסטית**. אבי שהיה יהודי מסורתי שגידל זקן כדרך היהודים האחרים מחוגו, נאלץ היה לקשור זקנו מטפחת. שכן אילו היה נתפס, היו תולשים את זקנו ומתעללים בו כפי שהיו נוהגים לעשות ביהודים מזוקנים שנזדמנו בדרכם.

זמן קצר לאחר שהגרמנים השתלטו על הסביבה (איני יכולה כיום להיזכר מתי זה היה) נודע על גזירת משלוח גברים למחנות. בין אלו שנשלחו נמצא אחי מאיר. שעה שנשלח, לא ידענו מהו היעד והאם הוא נשלח לעבודה או למטרה אחרת. רק לאחר שבועות אחדים הגיע מכתב ממנו. במכתב כתב אחי שהוא נמצא במחנה ריכוז.

הגויים הלשינו

אחותי הבכירה ציפורה (פייגל) עבדה באולקוש בשביל הגרמנים במקצוע התפירה. אבי לא היה מסוגל לעבודה בגלל המכות הרבות שקיבל מאחד הגרמנים ומשום כך המפרנסת היחידה שלנו הייתה אחותי הבכירה, כדי שנוכל להתקיים איכשהו היא עסקה, כדרך האחרים, בהברחה של סחורות שונות לערים אחרות. לפעמים הצליחה בהברחה זו ותמורת

הפדיון יכולנו לקנות לעצמנו אצל האיכרים אמצעי מחייה שמחירם הלך והאמיר מיום ליום. פעם אחת הלשינו עליה הגויים ותוצאות הלשנה זו היו מרות ואיומות. את הסחורה היה אבי מביא לאחותי לתחנת הרכבת בוקובנה (תחנה אחת לפני אולקוש). באולקוש עצמה פחדו לרדת אלה שעסקו בהברחה כי השמירה הייתה שם חזקה והתחנה מלאה גרמנים. אך כתוצאה מההלשנה הקיפה הז'נרמריה את הרכבת, תפסה את הסחורה ואסרה את האנשים. אבי ניסה לברוח ליער הסמוך לעיירה בוקובנה אבל הגרמנים תפסו אותו וחבטו ברוביהם בראשו עד שמחצית גופו שותקה. הוא לא היה מסוגל לנוע ושכב בבית. אומנם רופא היה מגיע אליו ומזריק לו זריקות אך אלה לא עזרו.

"יום הדמים"

מאורע אחר מאותם ימים איומים העולה בזיכרוני הוא יום הרביעי הידוע בשם "דער בלוטיקער מיטוואך" – יום ד' – יום הדמים. אין בכוחי לתאר את מה שאירע באותו יום זוועות ודומני שלא ניתן לתאר זאת בשפת אנוש.

לפי פקודת הגרמנים הוצאו כל הגברים מבתיהם והושכבו על מרצפת השוק כשמסביב גרמנים עם אקדחים שלופים המוכנים לירייה. הגרמנים חיכו, כנראה, לפקודה שתתקבל ממפקדיהם לירות באומללים השוכבים מבוקר עד ערב. אך פקודה זו, לשמחת ליבם של האומללים, לא נתקבלה והם הוחזרו לבתיהם. אין זאת כי הפעם ריחמו עליהם מלמעלה. את אבי לא לקחו אז כי הגרמנים עלו לביתנו שלוש פעמים ולא הבחינו, כנראה, בדלת ביתנו שבה נמצא באותה שעה עוד שני גברים: אחי ודודי. באותו יום הוצאו מבתיהם כול הגברים, וביניהם אפילו כמרים. כדי להשפילם ולהתעלל בהם שפכו הגרמנים חול לתוך אוזניהם ועיניהם.

זמן קצר לאחר מכן נתקבלה פקודה שנייה: כל היהודים חייבים להתרכז בשוק ולהשאיר את דלתות בתיהם פתוחות – הפעם חלה הפקודה על גברים ונשים כאחד. התרכזנו בשוק לא רחוק מהמקום בו מכרו סוסים ובקרבת מקום לבית הסוהר המקומי. שעות אחדות עמדנו שם מבלי לדעת מה יעשה בנו. **הבחנו בשוק, בשלושה עמודי-תלייה** וליבנו הרועד מפחד אמר לנו כי הם מיועדים לנו.

מכריחים לחזות בתלייה

לפתע הגיע מאי-שם אוטו מלא גרמנים, ומתוכם הוצאו שלושה אנשים – שני גברים ואישה. נתברר כי אלה היו מועמדים לתלייה. הסיבה לתלייתם היה עיסוקם בהברחת סחורות. איני יודעת מי היו האנשים. בעת שנתלו האנשים הזדעזענו והחילונו להתייפח, אך תיכף התקבלה פקודה תוך איום ברובים כי אסור להוציא הגה מהפה. צריך להתבונן ולשתוק. שמענו את שלושת האנשים מכריזים: "שמע ישראל", "איננו אשמים". באותו יום נתלו ברחוב הודעות האוסרות על יהודים לעסוק בהברחת סחורות. כן נאמר בהן כי אלה שייתפסו דינם יהיה כדין שלושת האנשים שנתלו בכיכר השוק.

מפנים מהדירות

באותה תקופה החלו לפנות את היהודים ממקומות מושבם ולהעבירם לפרברים. הגרמנים הרסו בשעת מעשה כל דבר שנמצא בבתים, במיוחד התעללו הגרמנים באלה שהתגוררו בקומה שלישית. הם הרביצו על ימין ועל שמאל והאיצו בתושבים שיפנו את דירותיהם מהר ככול האפשר. אבי, שהיה משותק, לא יכול היה לרדת במדרגות הבית. גרמני אחד, שנבדל כנראה מהגרמנים האחרים בכך שהיה בליבו זיק אנושי, כלשהו, ריחם עליו ועזר לו לעלות על העגלה שאמורה הייתה להסיעו למקום אחר. העגלה זזה ממקומה ואני ואימי ושאר אחיותי נאלצנו לרוץ אחרי העגלה ככלבים. שיכנו את כולנו בחדר אחד קטן שבקושי הספיק לנו. כמה ימים לאחר מכן חלה אבי מאד ונאלצנו לקחת אותו לבית-החולים היהודי הקרוב למקום מגורינו.

נזכרתי אני כי כמה ימים לאחר מכן הלכנו, אני ואימי, לבקר את אבי בבית-החולים. לפתע הגיח מאת הפינות גרמני אחד שעצר אותנו ודרש שנראה לו את הטלאי הצהוב. הוא טען שהטלאי שלי אינו תפור טוב וצווח בקולי-קולות כי אנו לא נשמעים לפקודות. מרוב כעס השליך את פרוסת הלחם שהחזקנו, ודרש מאתנו שנלך עמו למשטרה. החילונו לבכות ולהתחנן שיניח לנו ושאלנו הולכות לבקר את אבא החולה, אך בכיינו לא עשה עליו כל רושם. לידינו עברה אחות מבית-החולים שלקחה מידנו את פרוסת הלחם והבטיחה למסור אותה לאבי.

כופר נפש

אימי הוסיפה לבכות ולהבטיח לגרמני שתתפור את הטלאי כמו שצריך, אך הוא לא שעה לתחנוניה. הוא סחב אותנו לתחנת המשטרה וכל הדרך הרביץ בנו. בתחנת המשטרה שחררו את אימי כדי שתביא כסף לפדיוני.

אותי הושיבו במחסן גדול. גרמני נכנס למקום והעיף מכות בי ללא רחם. היה זה יום קר, שלג ירד בשפע ואני סבלתי קור איום. באותו מחסן נמצאתי יום שלם כשפני אל הקיר. במחסן נמצא כלב גדול שהיה דרוך לנשוך אותי, אך למזלי – ואינני יודעת למה – לא נגע בי כלב גדול זה.

לאחר יום שלם הגיעה אימי ובידה הכסף. היא נאלצה לחכות בתחנת המשטרה עד ששוטר יהודי ילך איתה מאחר שאסור היה לה לצאת לעיר מהכפר שבו נמצאנו ללא שוטר יהודי. סוף סוף בא הגרמני למקום מעצרי והחל לצווח: יהודייה מלוכלכת, צאי החוצה. בגלל הקור והרעב לא שמעתי את דבריו עד שחזר וצווח שנית. הוא סחב אותי החוצה בכוח והוביל אותי למקום שבו עמדה אימי עם השוטר היהודי. אימי נפלה על צווארי והתחילה לבכות. תמורת זאת קיבלתי אני שלושים מלקות. לבסוף שילמה אימי את כופר-הנפש ואנו יצאנו החוצה.

בין חיים ומוות

בחוץ ירד שלג כבד. היציאה מהמעצר הממה אותי. התעלפתי בגלל חולשת הגוף שבקושי החזיק קודם לכן מעמד מרוב המכות שספג. לא רחוק נמצא בית-מרקחת. הרוקח הכיר אותנו משום שהיינו קונות אצלו רפואות בשביל אבא. הוא הביא לי "טיפות ולריאן" להעירני מהתעלפויות. אינני זוכרת כמה זמן שכבתי עד שחזרה אלי ההכרה. זוכרת אני רק כי מצאתי אז את עצמי בבית דודתי, שממנו חזרנו למקום מגורינו. שמונה ימים שכבתי במיטה מאין יכולת לזוז. כול גופי היה מלא חבורות שחורות.

לאחר כמה ימים בא הגרמני שהרביץ לי. הוא בא לבקר אותי – כך אמר – כדי לראות אם אני עדיין בחיים. הוא טען כי לאחר המכות שספגתי ממנו בוודאי שלא אשאר בחיים. ההתנפלויות על בתי היהודים גברו מיום ליום, גזירות מגזירות שונות התחדשו ולא יכולנו לעמוד בהן. **הם החלו לשרוף בתי-כנסת, אך הדבר לא הרתיע אז את היהודים**

מלהתאסף במקום תפילה ארעי. ביום הכיפורים צמו כולם, לרבות אבי שהיה אדם חולה מאוד. הוא ביקש מאיתנו שנציל את ציפורק'ה אחותי מידי הגרמנים.

אני מועברת לסוסנוביץ

היה זה ב-11 במרס 1942, אחותי חזרה מהעבודה, עיניי היו בוכיות, אבי היה חולה, שכב בבית-החולים. אוכל לא היה בבית. אנו, הילדים, הלכנו לקלף תפוחי-אדמה כדי לקבל קצת מרק חם. אימי שאלה את אחותי לפשר הבכייה, אך היא לא השיבה, שכן נודע לה כי למחרת יבואו לקחת בחורות לעבודה. ואכן, כך היה.

יום המחרת ה-12 במרס היה יום של מפנה בחיינו. לא אשכח את היום ההוא אף פעם. אימי רחצה והלבישה אותנו בבגדים נקיים. היה זה יום שלג, והקור הציק לנו מאוד. לפתע שמענו דפיקות חזקות בדלת. גרנו עם עוד שני שכנים והללו לא ידעו אם לפתוח את הדלת. לא ידענו מי הם העומדים בחוץ. לבסוף החלטנו לפתוח. נכנסו שני גברים מבנדין שעבדו בשביל הגרמנים והוציאו אותי ואת אחותי ללא לבוש עליון. הם לא נתנו לנו אפילו ללבוש מעיל. בדרך היכו אותנו והאיצו בנו להחיש את קצב ההליכה. הובאנו לבית גדול אחד שלא ידענו מהו. מצאנו שם בחורות יהודיות רבות, כולן מררו בבכי. הגרמנים לא פסקו מלהרביץ בנו. הגרועה מכול הייתה אי-הוודאות, מה עומדים לעשות בנו. לבסוף הגיע רופא שבהדק את כול הנמצאות במקום. עם תום הבדיקה הופרדתי מעל אחותי. ניסיתי להתקרב אליה, אך הגרמנים הרגישו בכך והפרידו בינינו. אותה שלחו הביתה ואותי השאירו.

הובאנו לתחנת רכבת ונדחפנו לתוך קרון שנסע לסוסנוביץ. שם נמצאנו במחנה-מעבר שממנו נשלחתי למחנה-עבודה. הגרמני ששלח אותנו לשם שמו היה לודביג. נזכרת אני כי לפני שנשלחנו לשם **בא למקום יהודי בשם מארין** ואמר שיבוא יום וכל היהודים יבקשו ללכת לגטאות. יהודי זה מוכר ליהודי אולקוש.

ממחנה למחנה

שישה שבועות היינו **במחנה קאלטנדורף** ולאחר מכן הועברנו למחנה ריכוז בשם **טארנובסקה גורה**. שם עבדנו עבודת פרך **ולמרות שהיינו עדיין ילדים**, התאכזרו אלינו הגרמנים.

נזכרת אני כי למעלה משנה לאחר מכן ב-13 באפריל 1943 החזירו אותנו לסוסנוביץ. ברחובות העיר לא ראינו אדם ברחובות. השלג כיסה את הכול. שהינו שם יומיים, שכבתי על הרצפה באיזה אולם גדול, כולנו מכונמים. **נערכה שם סלקציה, שבה הכריעו מי לחיים ומי למוות.** נתמזל מזלנו והקבוצה שלנו, של 12 בחורות יהודיות, נשלחו **לפרשניץ בחבל הסודטים**, באזור שבו התגוררו צ'כים.

הגענו לשם בלילה. היה זה מחנה עצום. **נמצאו בו יותר מאלף בחורות.** פגשתי שם מכרות רבות וזה הקל עלי את סבלי הרב. הממונה הגרמני היה אכזרי מאד. העמידו אותי ליד מכונת טקסטיל. פעם נתפסו שתי אצבעותיי במכונה ועל כך קיבלתי מכות. את העבודה היינו מתחילות בשעה מוקדמת בבוקר. המנה היומית הייתה 150 גרם לחם וקצת מרק, שרק בקושי ניתן היה למצוא בו חתיכת תפוח אדמה.

הבינותי כי מגמתם של הגרמנים להעביד אותנו בפרך, להרעיב אותנו כדי שנמות מיתה איטית. הרבה אנשים מתו שם מרעב ומקור, הגרמני הממונה היה מרביץ לי תמיד בראש ועד היום אני סובלת בשל כך מכאבי ראש חזקים.

לפני שיצאתי מהמחנה הראשון קיבלתי מכתב מהורי ובו נאמר ששולחים אותם, אך לא ידוע לאן. מאז לא קיבלתי כל מכתב מהם.

כך נמשכו החיים-לא-חיים עד גמר המלחמה. חודשיים לפני סיום המלחמה נשלחנו לחפור בורות. הרגשנו באוויר כי חל איזה שהוא מפנה לרעתם של הגרמנים והבינונו כי המלחמה עומדת להסתיים. באותו יום לא קיבלנו אוכל כי הגרמנים תפסו שתי בחורות, האחת עם לחם והשנייה – עם מפה של גרמניה. הן נשלחו לאושוויץ. היו אלה שתי האחיות גלייטמן. כשעמדנו וחפרנו את הבורות טסו מעלינו אווירונים שהשליכו פתקאות לתוך הבורות. באחד הפתקים, שנפל לידינו כי מעתה אסור לגרמנים להרוג אף יהודי.

העבודה בחפירות הופסקה והגרמנים הקימו בשבילנו תנור כדי לשרוף אותנו, אך הם לא הספיקו לעשות זאת כי ב-14 במאי 1945 השתחררנו. הרוסים הם ששחררו אותנו. לאחר השחרור נסענו לפולין. נודע לי שמכול המשפחה נותרנו רק אני ואחות אחת שלי, המתגוררת כיום בקנדה. התחתנתי ועליתי לארץ-ישראל.

* * *

למרות שמאז חלפו כבר שנים לא מעטות לא אשכח לעולם את שש השנים
האיומות ההן, שנות תופת שעברו עלי בגיל הרך, בגיל ההתבגרות.
הפשעים המחרידים שהייתי עדה להם באותן שנים כאשר חיי אדם לא היו
שווים כלום, רודפים אחרי בכל אשר אלך ומהפצעים שנפצעה נפשי לא
ארפא כנראה, כל ימי חיי. מכל מקום לא אשכח את השנים ההן.

* * *

מקור: אולקוש {עלקיש}, ספר זיכרון לקהילה שהוכחדה בשואה, עורך: צבי ישיב, הוצאת
יוצאי אולקוש, תשל"ב-1972, עמ' 201 ואילך.

עמ' 118 ספר אולקוש

יהודים מתפללים בתקופת הכיבוש הנאצי (צולם עלי ידי שוטר גרמני)

„המנצחים" על הפעולה

127

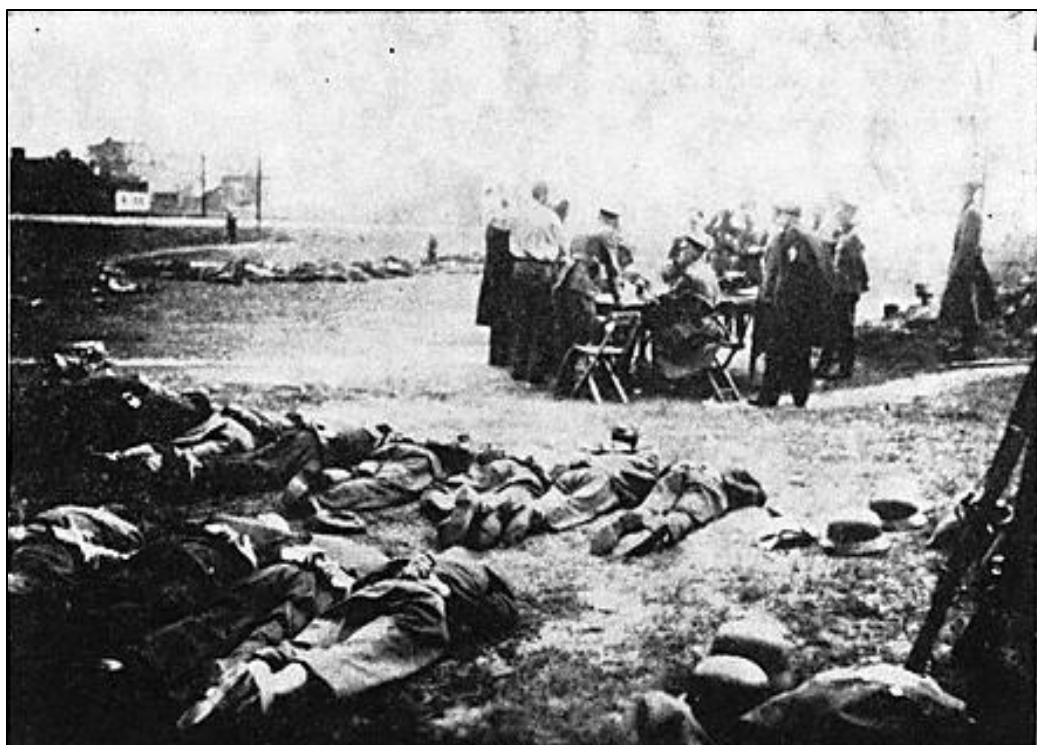

רבי יצחק הגרמן, בנו של המורה צדק מאולקוש

תמונה מספר אולקוש

יום ד' העקוב מדם

יום ד' העקוב מדס

הוצאות להורג באולקוש

„אאוסזידלונג — 12 ביוני 1942

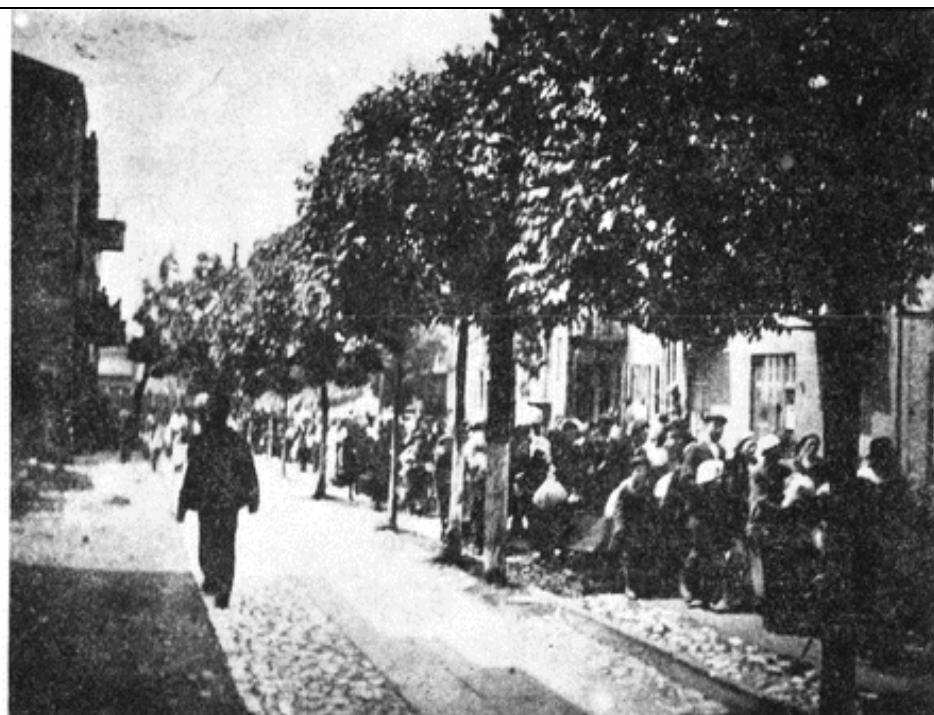
הגירוש החל

התושבים היהודיים נוהרים למקום הריכוז

בתחנת הרכבת

בסביבות תחנת הרכבת

בתחנת הכוח הישנה

141

אנשים, נשים וטף

הנאצים — שומרי הסדר

שמירה מעולה

אחרוני היוצאים

תצלומים מאתר גטו וילנה

{שם נמצאים תמונות מאולקוש}:

<http://www.vilnaghetto.com/gallery2/main.php>

גזיזת זקנו של יהודי המרים את ידיו בכניעה,
בידי יהודי אחר שגבו למצלמה.
על זרועותיהם סרט לבן, כנראה עם מגן דוד.

<http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 2 001.jpg.html>

**האברך עטור בטלית התפוסה בגרטל (חגורת תפילה)
ותפילין, עיניו עצומות, ובחור הישיבה עם משקפיים
מביט בתימהון.**

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 1 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%201%20001.jpg.html)

האברך הצעיר עטור טלית ותפילין
על רקע השוכבים בכיכר.
הוא מסתיר בטליתו את התפילין של יד.
ברקע במטושטש נראים חיילים,
אחד מכוון רובה בתנוחת עליפה לימין.

[http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 10.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%2010.jpg.html)

קבוצת יהודים חשופי ראש, ובראשם זוג היהודים
האמור, כשהאברך כבר ללא טליתו ותפילין, מציגים
תעודות לקצין. בחור הישיבה נראה מבוועת. ברקע
נראים היהודים השוכבים ושומריהם.
חייל גרמני חבוש קסדה צבאית מביט בתהליך.

[http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 2.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%202.jpg.html)

המשך ההתעללות המתועדת. האברך המזוקן ללא הטלית והתפילין ונלקחה ממנו גם כיפתו. הוא עומד בתנוחת קפיצה (כארנבת) או אוחז מלפנים באגודליו בגרטל (חגורת התפילה), ולידו בחור הישיבה, עדיין עם משקפיו. מיד מאחוריהם עומדים חיילים לועגים, וביניהם אדם בחליפה אזרחית מכובדת. שני קציני משטרת הסדר (אורפ"ו), האחד ממושקף, עומדים לצד הצמד ובוחנים אותם במבט מתנשא. שוטר גרמני בכובע בד נותן ליהודים פקודות. ברקע חלון בית המרקחת מנופץ ושלט חנות פינתית עם אותיות עבריות.

www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden_in_Olkusz_4.jpg.html

תמונה נוספת של אותו זוג, הפעם צער,
השניים ושמחת החיילים נראית לעין.

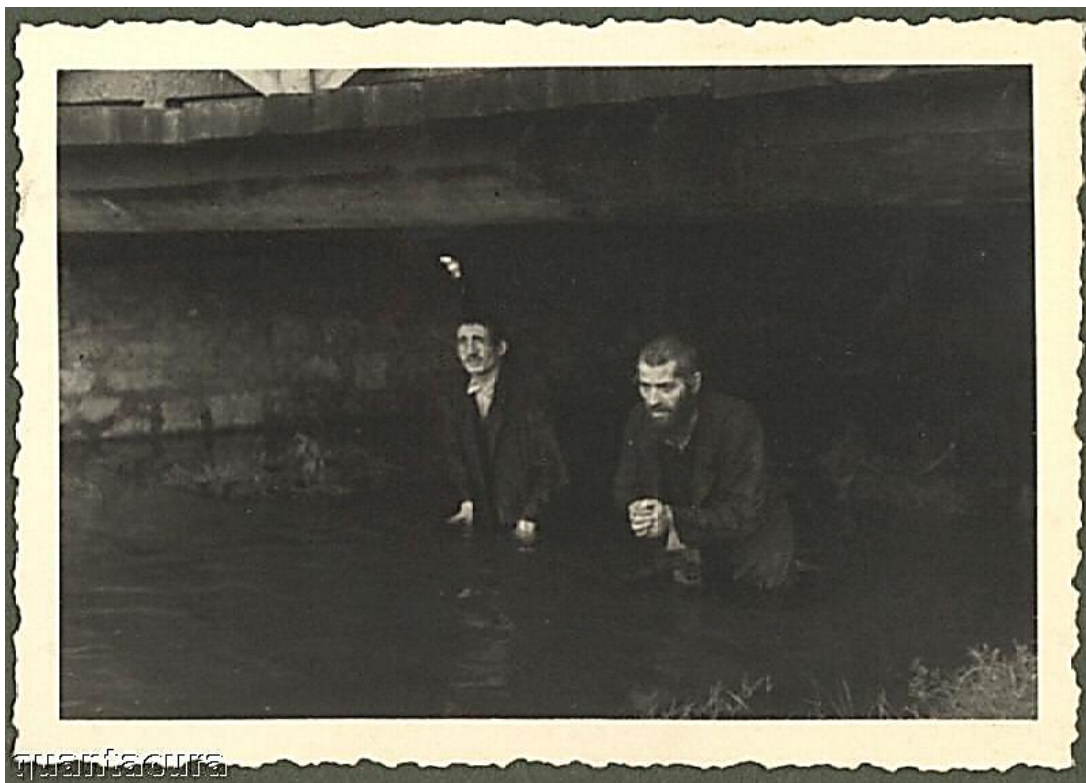
[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 7.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%207.jpg.html)

תמונת רבני העיירה עם צעירים כורעים על ארבע.
ברקע החיילים המתעללים.
האברך ובחור הישיבה עומדים מאחור.
בחור הישיבה ללא משקפיו. האברך חשוף ראש.

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 1.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%201.jpg.html)

**האברך בתנוחת תחנונים ובחור הישיבה במבט מיואש,
בתוך מי נחל, מתחת לגשר.
האברך, חשוף הראש, אוחז את ידיו זו בזו בתחנונים.**

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 9.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%209.jpg.html)

תמונה כוללת של הרחבה: יהודי העיירה שוכבים
ברחבה המרכזית סביבם מכוניות פולקסווגן של
המפקדים ומשאיות החיילים, השומרים עליהם
בעמידה. הצבע הלבן הוא של אבני המרצפת.
ליד החנויות נראה שולחן (רישום), ולידו ערמות
השלל, כולל מעילים. ליד מכוניות הקצינים
והיהודים השוכבים נמצא מתקן מטבח השדה.

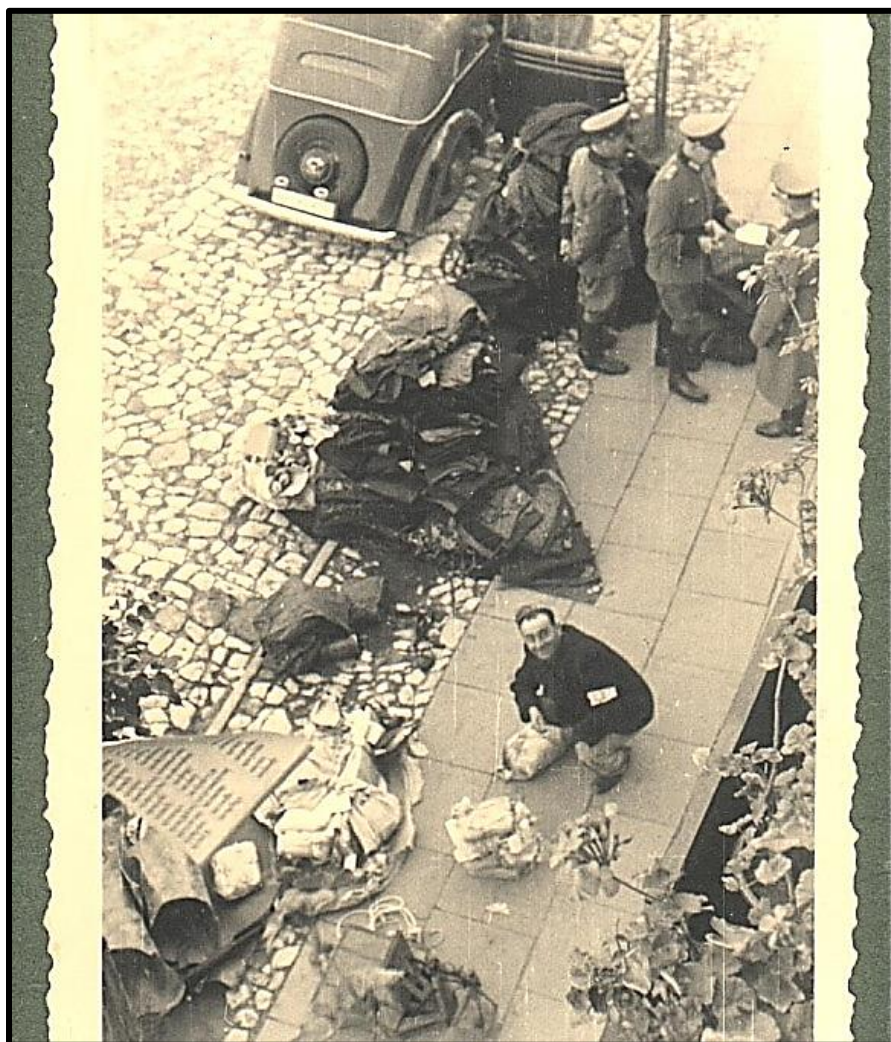
[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 6.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%206.jpg.html)

יהודי מגולח, נמוך ובעל פנים עגולות 6.1 – צולם
כנראה כלעג של הגרמנים. ברקע נראה חייל צוחק.
קודם לכן יהודי זה נראה בתמונה הקבוצתית, של

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 6 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%206%20001.jpg.html)

תמונת הקצינים והשלל ליד השלל בורע ברח יהודי
עם מגן דוד על זרועו, מביט כלפי מעלה ומחייך
אל המצלמה. לצד השלל נראים גווילים אחד מהם
פתוח ועליו כתב לא ברור. (אין מדובר בספר

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 8 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%208%20001.jpg.html)

הקצין הממושקף שנראה כמפקד המבצע
לועג ליהודי חסידי מבוגר חשוף ראש.
היהודי הופיע קודם כשהוא כורע על ברכיו וידיו,
חבוש כובע, בתמונת הרבנים הכורעים.

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 5.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%205.jpg.html)

15 החיילים גרמנים בהתעללות אולקוץ',
בתווך אדם בעל מכנסיים קרועים, בעל תווי פנים
מונגולואידיים, ספק מחיך ספק בוכה, ולידו קצין
אס.אס עם ידיו על מתניו וחיוך גדול על פניו.
"יתכן שזהו "שוטה הכפר".

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 5 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%205%20001.jpg.html)

חלוקת דייסה או שתייה חמה לקצינים מתוך מטבח שדה,
על רקע היהודים השכובים.

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 3 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden+in+Olkusz+3+001.jpg.html)

קבוצת גברים יהודים מורצים לאורך קיר הרחבה על רקע המשאיות ולכיוונם של יהודים השוכבים ברחבה. בראש הרצים שני אנשים מגולחים, לראשון קסקט ולשני כובע בורסלנו, וחליפת שלשה חלקים עם חולצה לבנה. האנשים כולם לבושים ליום חג. על זרועות כולם רצועה לבנה. קצין זוטר מביט מהצד עם ידיו בכיסיו וקצין בכיר עומד ברגליים פסוקות וידיו מאחורי גבו.

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 4 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%204%20001.jpg.html)

**יהודי עם כובע הקסקט.
אולי הגרמנים ראו בפניו כיעור נלעג.**

[www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden in Olkusz 7 001.jpg.html](http://www.vilnaghetto.com/gallery2/v/poland/album64/Juden%20in%20Olkusz%207%20001.jpg.html)

פעילות המשטרה הגרמנית באולקוש – 31.7.1940

<https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/through-the-lens/olkusz.asp>

צילומים נוספים מאולקוש – מארכיון "יד ושם"

יהודים מגורשים מאולקוש

**יהודי מאולץ לגזוז את זקנו
של אברהם ישעיהו אפלשטיין, שוחט העיר.**

מקורות:

אולקוש {עלקיש}, ספר זיכרון לקהילה שהוכחדה בשואה, עורך: צבי ישיב, הוצאת יוצאי אולקוש, תשל"ב-1972.

ערך אולקוש – באתר מרכז מורשת פולין:

<https://moreshet.pl/he/node/85>

ערך אולקוש בוויקפדיה:

<https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%95%D7%9C%D7%A7%D7%95%D7%A9>

ערך השפלת אולקוץ' בוויקפדיה:

[השפלת אולקוץ](https://he.wikipedia.org/wiki/%27אולקוץ)

אתר גטו וילנה {משם הובאו תמונות מאולקוש}:

<http://www.vilnaghetto.com/gallery2/main.php>

אתר חב"ד שיחת השבוע 626 - חיים יהודיים עם ר' משה-דוד וייצמן:

<http://chabad-il.org/sh/601-700/sh626.htm>